

ДИГИТАЛНА КУЛТУРА

У овом раду разматрају се аспекти феномена дигиталне културе. Култура се све више схвата као поље за реализацију културне дипломатије, схваћене као друштвене, образовне и уметничке кореспонденције која би допринела бољем очувању и пласману културне баштине, на националном и интернационалном нивоу. Информатичко доба поставило је питање односа између културног наслеђа и информатичких система који су постали одлучујући аспект стварности. Дигитализација, међутим, није пуко превазилажење штампане форме, колико органски развој идеја са краја деветнаестог века, од којих је добар пример унакрсни каталог Чарлса Ејмија Картера. Поред тога, дигитална хуманистика није разлаз са историјом и традицијом, већ пружа начин да културно-историјско наслеђе постане широко доступно, а тиме и релевантно. У том смислу, дигитална култура поседује потенцијал за проширивање могућности културне дипломатије.

Кључне речи: културна дипломатија, дигитализација, хуманистика, културна баштина, информатичко доба

Уз синтагму „отвореног пута“, која означава савремено овладавање информацијама, везује се и Коксова “митологија отвореног пута“ (Кокс 2000). Ову другу је могуће доживети као израз дивљења и уважавања широких и разнородних могућности информисања. У истом обиму њоме се исказује и иронија због привида слободе приступа знању, привида, јер је приступ спутаван технолошким, економским, националним, политичким, правним, географским, лингвистичким баријерама, од којих нам ниједна није остала непозната. Сведоци смо, такође, да у данашњим друштвима све њих покушавамо надилазити уз помоћ доступности знања, и кроз електронске медије, уз помоћ такозване културне дипломатије, коју, између осталог, и омогућавају претходно навођени пројекти очувања и пласмана културне баштине.

У складу са препорукама Бечке конвенције о културној дипломатији¹ као друштвеној, образовној, уметничкој кореспонденцији у циљу представљања историјских, културних и државних тековина, како би се истакла национална самобитност, с једне, и пријатељска намера, с друге стране, књиге и библиотеке имају значајну социјалну улогу. Уз музеје, архиве, позоришта, биоскопе, књиге и библиотеке су и данас, као и кроз историју, од зачетака свога постања, активни носиоци интеркултурне и међунационалне комуникације. Пре свега, по општим етичким и естетским вредностима, по особеностима засебних култура које профилишу и по којима се препознају, а потом по стандардизованим струковним посебностима које омогућавају прожимање библиотекарства са другим дисциплинама, као и хоризонтално повезивање у оквиру струке у интересу народа и њему припадајуће културе. Свака културна дипломатија за своја најбоља достигнућа дугује захвалност управо књизи и библиотекама као сталним и поузданим амбасадорима својих културних вредности и баштине, које у своме дигиталном обличју постижу одувек жељено јединство радње, простора и времена.

Мада се у последње време често поставља питање одумирања штампане у односу на електронску књигу, као и лисног или штампаног каталога у односу на виртуелну картотеку, те да је њихово чиљење „споро, али сигурно“ (Бејкер 1996, 2001), тај проблем могао би се сагледавати и на другачији начин. Не као преминација једног технолошки потпуно новог и напредног облика, већ као једва и коначно изнуђено решење идејне творевине с краја 19 и почетка 20. века. Подсетимо се инспиративног и контраверзног унакрсног каталога Чарлса Ејмија Катера, прихваћеног искључиво у САД и никад заступљеног у Европи, који је омогућавао истовремено претраживање по предмету, именима аутора, хронологији, географским и социолошким појмовима. Овакав аналитички и веома разуђен приступ једној публикацији, неодомаћен јер је био просторно захтеван, тек након више од сто година добија своју пуну реализацију у базама метаподатака, чије је претраживање вишеаспектно и вишеслојно. Дакле, хипермодерну идеју пратила је технолошка реализација тек након једног века.

Пре извесног времена срела ме је пред зградом факултета колегиница која је у том тренутку већ дванаест година радила у библи-

1 *Vienna Convention on Diplomatic Relations and Optional Protocols*. Vienna, 18 April 1961.

отечкој струци и замолила ме је да прихватим да за стручни испит обради тему „Промена улоге и значаја библиотекара од почетака до модерног доба“. Замолила сам колегиницу, будући неспремна да на улици објашњавам да је тема превише обимна, да ми напише мејл и краће образложење. Уследио је одговор библиотекарке да искључиво руком бележи разговор и размишљања и да има отпор према техничким новотаријама. Тиме се у тренутку и дисквалификовала од икакве могућности да обради ову захтевну тему, јер није типичан представник свога доба и своје струке, јер у данашње време читање научне дисциплине суштински мењају свој садржај, методологију истраживања, самим тим и назив. Тако се успоставља и дигитална хуманистика. И није увек новој науци резервисано место међу помоћним наукама. Није се то догађало ни са микробиологијом, ни са биохемијом, ни са нуклеарном физиком, чак ни са дисциплинама попут науке о безбедности и екологије. Оне су имале своје место у систему мултидисциплинарних наука, или наука од којих директно зависи опстанак животног система. Наспрам њих, науке попут библиотекарства, библиотечке информатике, рачунарске лингвистике, или дигиталне хуманистике, које имају поуздану емпиријску или технолошку основу, дуго задржавају статус помоћних научних дисциплина, уз непрекидно доказивање аутохтоне терминологије и методолошких посебности. Како Хејлз објашњава, прелазак на термин „дигитална хуманистика“ требало је да укаже да се ова област уздигла са не баш тако престижног положаја помоћне услуге до једног истински интелектуалног подухвата са сопственим професионалним поступцима, ригорозним стандардима и узбудљивим теоретским истраживањима (Хејлз 2011). Шнап и Презнер су у *Манифесту дигиталне хуманистике (Digital Humanities Manifesto 2.0)* објаснили да је „први талас рада у дигиталној хуманистици био (...) квантитативан. Мобилисао је могућности базе података за претраживање и извлачење података, аутоматизовао корпусну лингвистику, слагао хиперкартице у критичке низове. Други талас је квалитативан, интерпретативан, емпиријски, емоционалан, генеративан по карактеру. Он дигиталне комплете алата ставља у службу основних методолошких предности хуманистичких наука: обраћања пажње на сложеност, специфичност медијума, историјски контекст, аналитичку дубину, критику и тумачење. Први

талас дигиталних хуманистичких наука крајем деведесетих година прошлог века и почетком 21. века био је превасходно усредсређен на велике пројекте дигитализације и успостављање технолошке инфраструктуре, док је садашњи други талас дигиталне хуманистике, који се може назвати „дигитална хуманистика 2.0”, дубоко генеративан.“ (Шнап, Преснер 2009) Електронска књижевност (e-lit), интерактивна фикција (IF), веб-артефакти, твитер, друштвени медији, смс романи, само су неки од производа на чији се настанак и анализу може применити методологија дигиталне хуманистике. Лака доступност дигиталног материјала, лакоћа истраживања, лак осећај напретка стварају од света дигиталне хуманистике паралелну стварност. У њој, међутим, паралелно опстају и сумње: сумње у непрецизност, непоузданост и пролазност присуства дигиталних текстова; у институционалну утемељеност научне комуникације, у којој се често позивамо на мултикултуралност, мултилингвалност, интердисциплинарност, колаборативност, а да заправо у нашој научној методологији ништа нисмо променили. Када је у питању штампани материјал, лакше ћемо као недостатак признати некомплетност истраживања из различитих разлога; када је у питању дигитални производ тај недостатак може бити површност или неумешност, односно информациоана недовољна писменост истраживача. Од почетка настанка дигиталне хуманистике вођени смо једним циљем: заштитити, сачувати и учинити доступним у електронској форми што више културне баштине света. Данас већ полако улазимо у фазу у којој треба да почнемо да размишљамо и како да обришемо или заборавимо оно што нам је мање или никако потребно. Дигитална хуманистика је, пишу у својој књизи Ен Бардик, Јохана Дракер, Питер Луненфелд (и др.) заправо колективни сингулар, настао као производ изазова и споне између појма дигитални и појма хуманистика.

Захваљујући усмереним напорима Организације Уједињених Нација за образовање, науку и културу, културна баштина се истиче као незаобилазан фактор глобализације и залог међунационалних дијалога, а употреба нових информационих и комуникационих технологија, којима се културна баштина чува и промовише, треба да допринесе афирмисању и достизању EFA (Education for All) циљева. Дигитализацијом се обезбеђују чување и промоција документарно-историјске, културне и научне баштине, доприноси се развоју демократичности

знања и омогућава учење на даљину. Метаподаци, дескриптивни, структурни и административни, јесу кључ интероперабилности, приступачности и отворености за употребу дигиталног садржаја, они су вредносно опремљена информација која обезбеђује физички и интелектуални приступ. У процесу дигитализације културне баштине, односно библиотечке, архивске и музејске грађе, који су захтеви примарни? Превасходни архивистички захтев јесте увид у фонд као самосталну целину и у његову структуру, однос према другим фондовима у архиву, у његову друштвену улогу и значај. Откривање, идентификација и претраживање дигиталних извора чине се једноставним сваком кориснику, који ће у томе убеђењу и остати уколико су они добро припремљени за дигитализацију, уредно и квалитетно пренесени у електронски облик и опремљени одговарајућим индексима и конзистентним метаподацима који омогућавају да се њихов садржај вишеструко претражује. Томе ће допринети испуњавање очекивања и захтева за: кооперативношћу институција културе у пословима дигитализације националне баштине; заштитом и одрживошћу читљивости информација независно од промена хардверских и софтверских решења дигитализације; оригиналношћу и креативношћу дигиталних база; очувањем ауторских права и задовољењем корисничких потраживања без економских баријера. Обезбеђеност свих ових услова дозвољава нам да тако пренете, сортиране и доступне садржаје заиста назовемо дигиталном хуманистиком.

На „отвореном путу“ обликовања меморије света, суочавајући се са изазовима образовања, свака дигитална колекција доприноси ширењу информационе писмености и опште просвећености, дигиталној заштити, чувању и коришћењу документарно-историјске, културне и научне баштине. На том путу поједини продукти затвараће поступно неке наше ситне, или крупне, али свакако слободе на које смо се претходно навикли. „Дигиталне технологије нису више“, каже Чарли Гир, „само обичне алатке, већ, било то добро или лоше, све више учесници у нашој све више партиципаторној култури.“ У њој језик постаје све значајније потреба, идентификација и дивергенција и зато свако истраживање у области дигиталне културе мора да почне и заврши питањима присуства условно мањих језичких заједница. Формирајући дигиталну збирку наше хуманистике, враћамо дуг њеним творцима, претходним генерацијама, и задужујемо следеће које ваља да наставе да чувају наш културолошки, духовни и национални идентитет.

Литература

Бејкер 1996: Baker, Nicholson (1996). *The Size of Thoughts: Essays and Other Lumber*. New York: Random House.

Бејкер, Николсон 2011: Baker, Nicholson (2001). *Double Fold: Libraries and the Assault on Paper*. New York: Random House.

Кокс 2000: Cox, Richard (2000). *Closing an era: historical perspectives on modern archives and records*. Westport, CT: Greenwood Publishing Group.

Шнап, Преснер 2009: Schnapp, Jeffrey, and Presner, Todd et al. (2009). *The Digital Humanities Manifesto 2.0* Vienna Convention on Diplomatic Relations and Optional Protocols. Vienna, 18 April 1961

Aleksandra Vraneš

Summary

DIGITAL CULTURE

This paper addresses various aspects of the phenomenon of digital culture. Culture has more and more been grasped as a horizon for performing cultural diplomacy, which is in turn understood as social, educational, and artistic correspondence that would contribute to better preservation and placement of cultural heritage, both on national and international level. The Information Age has posed the question of the relationship between cultural heritage and information systems that have become a decisive aspect of reality. Digitalization, however, is not mere surpassing of the printed form, but an organic development of the ideas from the end of the nineteenth century, of which a good example is cross-referencing catalogue of Charles Amy Carter. Besides, digital humanities are not at all a break with history and tradition, but a way to make cultural and historical heritage broadly available, and thus relevant. In that sense, digital culture possesses the potential to expand the possibilities of cultural diplomacy.

Key words: cultural diplomacy, digitalization, humanistic, cultural heritage, age of information